

**Een archeologisch inventariserend
veldonderzoek (IVO) door middel van
proefsleuven op Landgoed Vijversburg te
Tytsjerk, gemeente Tietjerkstradeel (Fr.)**

M.C. Blom

ARC-Rapporten 2009-4

Groningen
4 augustus 2010
ISSN 1574-6887

Colofon

Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van proefsleuven op Landgoed Vijversburg te Tytsjerk, gemeente Tietjerkstradeel (Fr.)

ARC-Rapporten 2009-4
ARC-Projectcode 2008/032

Opdrachtgever
Adema architecten
Bevoegd gezag
Provincie Fryslân, dr. G.J. de Langen
Beheer en plaats van documentatie
Archaeological Research & Consultancy

ARCHIS nummer
31621

Tekst
M.C. Blom
Afbeeldingen
J.R. Hoekstra, B. Schomaker & S.J. Tuinstra
Redactie
N. van Malssen

Status
definitieve versie

Autorisatie — C.G. Koopstra

Uitgegeven door
ARC bv
Postbus 41018
9701 CA Groningen

ISSN 1574-6887

Groningen, 4 augustus 2010

Een recente lijst van de ARC-Rapporten is te vinden op www.arcbv.nl

1 Inleiding

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

Het landgoed Vijversburg heeft hoge bezoekersaantallen, waardoor uitbreiding van het park gewenst is. Ook zal er een uitbreiding plaatsvinden van de parkeerruimte en het informatiecentrum en zal er een tweede ingang komen. Doordat het landhuis de status heeft van gebouwd Rijksmonument is extra zorgvuldigheid geboden bij de inpassing van de nieuwbouw van het bezoekerscentrum. Men wil trachten eventuele aan te treffen resten van eerdere bouwfases en voorgangers van het huidige landhuis in te passen in de bouwplannen. Adema architecten uit Dokkum heeft daarom aan Archaeological Research & Consultancy de opdracht verleend tot het uitvoeren van een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven. Het onderzoek is uitgevoerd op 28 oktober 2008 door drs. S.J. Tuinstra (leiding in het veld), mw. drs. M.C. Blom en J.R. Hoekstra MA (beiden veldtechniek). De graafmachine is geleverd door Germ Zijlstra Kraanverhuur en werd bestuurd door G. Zijlstra.

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

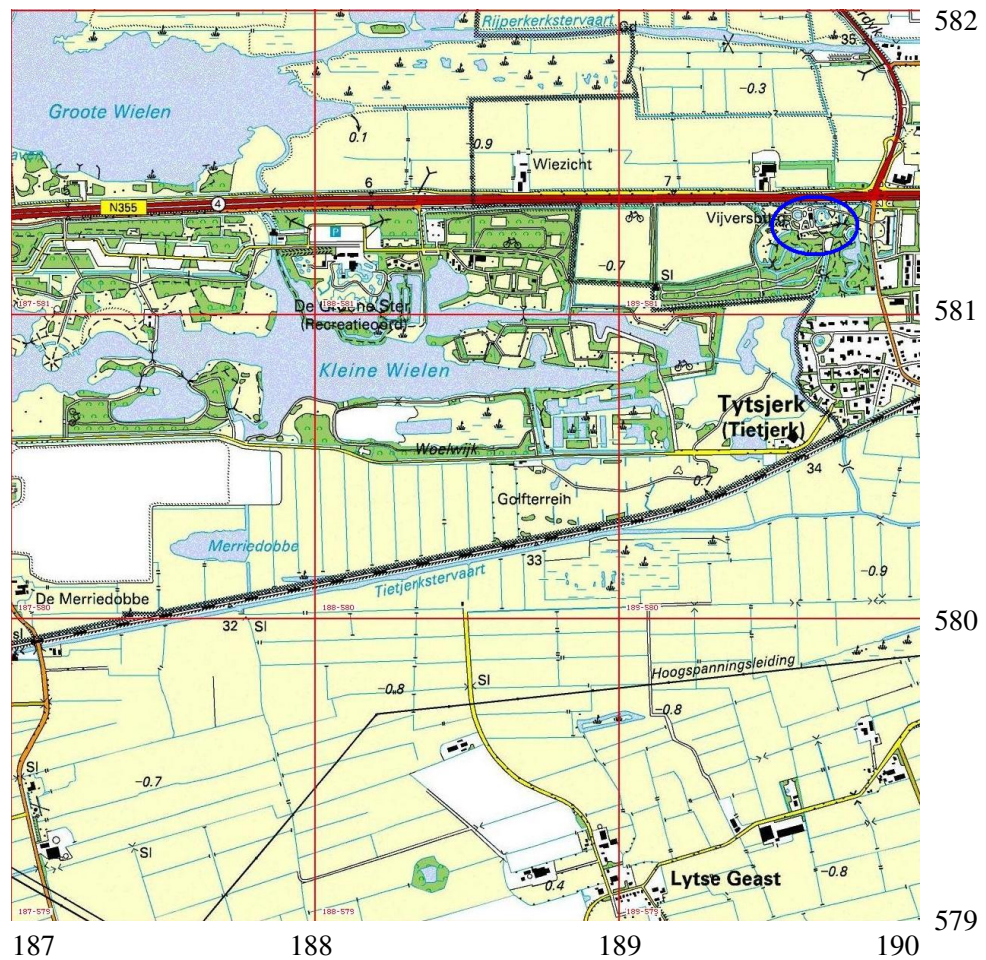
De onderzoekslocatie bevindt zich op het landgoed Vijversburg te Tytsjerk (afb. 1). Het totale plangebied heeft een oppervlakte van ca. 30 ha (uitbreiding 15 ha), het onderzoeksterrein waarop het proefsleuvenonderzoek plaatsvindt meet ca. 150 m². Het onderzoeksgebied ligt in de tuin van het landhuis en is ingericht met grasperkes, haagjes en grindpartijen.

1.3 Objectgegevens

Provincie	Fryslân
Gemeente	Tytsjerkstradiel
Plaats	Tytsjerk
Toponiem	Vijversburg
Kaartblad	06C
Coördinaten	189.620/581.310
Periode	Nieuwe Tijd
Type object	Landhuis/State
Type bodem	Moerige podzol met moerige bovenlaag
Geomorfologie	Dekzandlaagte met afgegraven veendek

1.4 Doel van het onderzoek

Doel van het onderzoek is om de aanwezigheid, aard, omvang, kwaliteit en datering van eerdere bouwfases en voorgangers van het landhuis of de state te bepalen. Het is namelijk niet bekend hoe grondig de sloop van de uitbreiding uit 1862 en van eventuele voorgangers is geweest. Tevens is een doel om te bepalen in hoeverre de resultaten van invloed zullen zijn op het bouwplan en op welke manier de aangetroffen resten ingepast zouden kunnen worden. Ten behoeve van het onder-

Legenda

 Onderzoekslocatie

Abbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie (blauw omcirkeld) en omgeving, voorzien van RD-coördinaten. Bron: Topografische Dienst Nederland.

zoek is een Programma van Eisen (PvE) opgesteld door drs. M.A. Huisman van PvE-Express. In het PvE zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- 1 *Wat is de aard, omvang en datering van de aangetroffen archeologische resten?*
- 2 *Zijn er resten van de voormalige uitbreidingen (pré 1832, 1862) en/of eventuele voorgangers van Vijversburg aangetroffen?*
- 3 *Is er ondergronds nog muurwerk aanwezig of betreft het enkel braaksporen?*
- 4 *Is er sprake van een te onderscheiden fasering en/of stratigrafie?*
- 5 *Wat is de datering van de oudste resten?*
- 6 *Is nader archeologisch onderzoek (grondradar, opgraven) zinvol en/of wenselijk?*

1.5 Onderzoeksgeschiedenis

Voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek heeft geen specifiek vooronderzoek plaatsgevonden op de onderzoekslocatie. De stichtingsdatum van Vijversburg is niet bekend. De oudste vermelding dateert van rond 1700, maar mogelijk zijn er oudere voorgangers geweest. De enige bron is een door de beherende stichting 'Op Toutenburg' uitgegeven folder. Kort samengevat geeft de folder de volgende chronologie:

- 1700: ver- of gebouwd door Pieter van Geest, koopman te Leeuwarden.
- 1721: tekening door Stellingwerf: een statig voorhuis, een middendeel met klokgevel en een dwars geplaatste schuur.
- 1844: verbouwing door Nicolaas Ypey, kern huidige pand.
- 1862: uitbreiding in zuidelijke richting. Het huis is nu een State met 15 kamers.
- 1892: na het overlijden van Age Ypey wordt Vijversburg ondergebracht in een stichting; 'Op Toutenburg'.
- 1893-1895: verbouwing en verkleining tot huidige afmetingen.
- 1925-1926: bouwkundige aanpassingen en reparaties, waardoor het huidige gevelaanzicht is ontstaan.

In het PvE wordt vermeld dat uit overleg met de provincie Fryslân is gebleken dat de provincie van mening is dat de bouwgeschiedenis iets complexer is. Volgens hen is het voorhuis van Stellingwerf ook opgenomen in het huidige pand.¹

1.6 Werkwijze

De onderzoekslocatie is onderzocht door middel van twee proefsleuven. Proefsleuf 1 is aangelegd in het verlengde van de zuidwesthoek van het bestaande pand. Haaks op sleuf 1 is sleuf 2 aangelegd (richting westen). In beide sleuven is één vlak aangelegd. Dit vlak is gefotografeerd, getekend (schaal 1:40) en gewaterpast. Hoogtematen zijn op het vlak om de twee meter genomen en op het maaiveld langs de sleuven om de 5 meter. Op de vlaktekeningen zijn alle sporen, verstoringen en bodemverkleuringen aangegeven. In de proefsleuven is slechts één vlak gedocumenteerd, aangezien de aangetroffen uitbraaksleuven nog slechts enkele centimeters dieper bleken. Van proefsleuf 1 is een profielopname gedocumenteerd.

¹Persoonlijk commentaar van G.J. de Langen en D. van Weezel Errens van de provincie Fryslân.

Vondsten die zijn gedaan bij de aanleg van de sleuven, zijn verzameld per spoor. Het vlak en de stort zijn met een metaaldetector afgezocht op vondsten. De twee sleuven zijn niet volledig doorgetrokken, dit in verband met aanwezige beplanting. De derde geplande proefsleuf is in overleg met de beheerder van het terrein niet aangelegd vanwege de kans op het beschadigen van een monumentale boom. De proefsleuven zijn machinaal aangelegd, waarna ze handmatig zijn opgeschaafd. Na afloop van het onderzoek zijn de sleuven machinaal dichtgedraaid.

2 Resultaten

Tijdens het proefsleuvenonderzoek is een aantal sporen en vondsten aangetroffen. In onderstaande paragrafen zullen deze kort besproken worden.

2.1 Sporen en structuren

Tijdens het proefsleuvenonderzoek zijn geen resten van de oorspronkelijke State aangetroffen. De oudste resten die zijn gevonden dateren vermoedelijk uit de 18e eeuw. In proefsleuf 1 is in het verlengde van het bestaande pand een uitbraaksleuf aangetroffen (spoor 2, zie afb. 5). Deze uitbraaksleuf is noordzuid georiënteerd. De funderingen die hier geweest zullen zijn, behoren hoogstwaarschijnlijk bij de zuidelijke uitbreiding van de State in 1862. Door deze uitbreiding in 1862 was de State een huis met 15 kamers geworden. Tevens is in proefsleuf 1 een gemetselde waterkelder aangetroffen (spoor 10), die ook zal hebben behoord bij de State van na de uitbreidingen van 1862. Tevens is ter hoogte van de waterkelder een uitbraaksleufje aangetroffen (spoor 5), dat mogelijk heeft behoord bij de bouw-fase van 1721, waarbij de State volgens de tekening van Stellingwerf zou hebben bestaan uit een statig voorhuis met een middendeel met klokgevel en een dwars geplaatste schuur. De aangetroffen uitbraaksleuf zou het overblijfsel van de fundering van deze schuur kunnen zijn. Op afbeelding 2 is in het verlengde van de gewelfde bovenkant van de waterkelder de uitbraaksleuf van 1862 te zien en links op de afbeelding, naast de waterkelder, is de uitbraaksleuf van 1721 te zien. In proefsleuf 2 is een gemetselde beerput (spoor 14) aangetroffen (afb. 3). Deze hoort waarschijnlijk bij het nog aanwezige toilet in de zuidwesthoek van de State. Vanwege de beperkte mogelijkheden voor het aanleggen van de proefsleuven in verband met de beplanting, zijn de begrenzingen van de bouwfasen uit 1721 en 1862 niet vastgelegd. Op afbeelding 4 is te zien hoe de aangetroffen sporen zich verhouden tot het huidige gebouw.

2.2 Vondsten

Tijdens het onderzoek is een klein aantal vondsten geborgen. Het betreft een duit van Gelria uit 1690 en een schouderfragment van een roodbakkende grape uit de 17e eeuw. Deze twee vondsten komen uit spoor 2 in sleuf 1. Dit is de funderings-uitbraaksleuf. Uit spoor 17 in sleuf 2 is een oor van witbakkend aardewerk met koperglazuur uit de 17e – 19e eeuw geborgen. Verder is in dit spoor een fragment van een kopje van industrieel steengoed aangetroffen dat dateert uit de periode van-

Afbeelding 2 Overzicht van de aangetroffen sporen in proefsleuf 1. Foto: S.J. Tuinstra.

Afbeelding 3 Proefsleuf 2 met de aangetroffen beerput. Foto: J. Hoekstra.

af het midden van de 18e tot en met de 19e eeuw. De vondsten zijn gedetermineerd door mw. drs. K.L.B. Bosma van ARC bv.

3 Conclusies en aanbeveling

3.1 Conclusie

Op basis van de gegevens die zijn verkregen tijdens het archeologische onderzoek kunnen de onderzoeksvragen uit het PvE als volgt worden beantwoord:

1 *Wat is de aard, omvang en datering van de aangetroffen archeologische resten?*

De archeologische resten die zijn aangetroffen bestaan voornamelijk uit uitbraaksleuven van funderingen van latere bouw- en uitbreidingsfasen van de State. Verder is er een gemetselde waterkelder en een gemetselde beerput aangetroffen. De begrenzing van de funderingsresten van de verschillende bouwfasen van de State kon niet worden vastgesteld in verband met beperkte ruimte om de proefsleuven aan te leggen. De aangetroffen funderingsuitbraaksleuven dateren waarschijnlijk uit 1721 (spoor 17 in sleuf 2) en uit 1862 (spoor 2 in sleuf 1). De gemetselde waterkelder dateert waarschijnlijk uit 1862 en de beerput hoorde oorspronkelijk waarschijnlijk bij het nog aanwezige toilet in de zuidwesthoek van de State.

2 *Zijn er resten van de voormalige uitbreidingen (pré 1832, 1862) en/of eventuele voorgangers van Vijversburg aangetroffen?*

Er zijn geen duidelijke aanwijzingen gevonden van voormalige uitbreidingen en/of eventuele voorgangers van Vijversburg. De vroegste fase die is aangetroffen dateert vermoedelijk uit de 18e eeuw. De meeste resten die zijn aangetroffen betreffen resten die dateren uit de 19e eeuw.

3 *Is er ondergronds nog muurwerk aanwezig of betreft het enkel braaksporen?*

Ondergronds zijn er, voor zover er kon worden vastgesteld, geen resten van muurwerk meer aanwezig. Het betreft enkel braaksporen.

4 *Is er sprake van een te onderscheiden fasering en/of stratigrafie?*

Wellicht zijn er funderingsuitbraaksleuven uit de verbouwingsfase van 1721 en de uitbreidingsfase in 1862 te onderscheiden. Er is geen stratigrafie te onderscheiden wat betreft de (waarschijnlijke) verschillende bouw- en uitbreidingsfasen.

5 *Wat is de datering van de oudste resten?*

De datering van de oudste resten die zijn waargenomen en herkend is vermoedelijk 1721.

6 *Is nader archeologisch onderzoek (grondradar, opgraven) zinvol en/of wenselijk?*

Nader archeologisch onderzoek lijkt niet zinvol of wenselijk, daar er slechts uitbraaksleuven van funderingen van latere fasen aanwezig zijn. Aangezien de oudste, oorspronkelijke resten van de State niet zijn aangetroffen in de proefsleuven, lijkt het niet zinvol om een vervolgonderzoek uit te laten voeren. Waarschijnlijk zijn de resten van de oorspronkelijke State bij de verbouwingen en uitbreidingen verdwenen. Het is ook mogelijk dat dergelijke resten zich onder de huidige bebouwing bevinden. De begrenzing van de

verschillende bouw- en uitbreidingsfasen die wél zijn aangetroffen, is via oude bouwtekeningen en kadastrale kaarten te achterhalen. Hier is geen archeologisch onderzoek voor nodig.

3.2 Aanbeveling

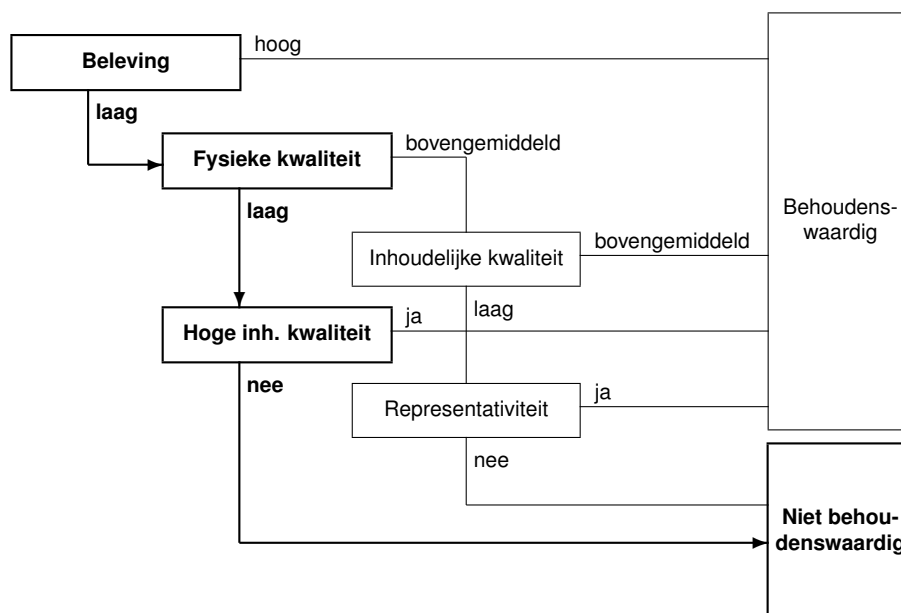
Tijdens het proefsleuvenonderzoek is aangetoond dat er slechts funderingsuitbraaksleuven aanwezig zijn van de verschillende latere bouw- en uitbreidingsfasen van de State. De oudste, oorspronkelijke muren en funderingen zullen door latere bouwwerkzaamheden (waar wel resten van zijn gevonden) verdwenen zijn. De resten die nog wel aanwezig zijn dateren uit de 18e en 19e eeuw. De begrenzingen hiervan zijn wellicht te achterhalen via kadastrale kaarten en oude bouwtekeningen. Archeologisch vervolgonderzoek lijkt dan ook niet zinvol.

4 Waardering volgens KNA 3.1

In onderstaande worden de resultaten van het onderzoek gewaardeerd. Het betreft hier uiteraard slechts de waardering van de sporen, zoals deze zijn aangetroffen tijdens het proefsleuvenonderzoek. De waardering heeft dus verder geen betrekking op de State in zijn huidige vorm. Hieronder wordt de waardering gegeven van de resultaten volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.1. De waardering bestaat uit een scoretabel met uitleg en een beslissingsdiagram. In de scoretabel worden de resultaten van het onderzoek van een gewicht voorzien (mogelijke scores: 1 t/m 3). Een laag getal representeert een lage waarde en een hoog getal een hoge waarde. In het beslissingsdiagram wordt op basis van de scores in de tabel bepaald of het object behoudenswaardig is. De behoudenswaardigheid van de vindplaats is het leidende criterium voor het bepalen van de noodzaak voor vervolgonderzoek. Een korte uitwerking van de criteria waarmee in de scoretabel rekening wordt gehouden, is te vinden in bijlage 1. Voor een volledige beschrijving van de normen en regels volgens welke deze waardering tot stand is gekomen, wordt verwezen naar de website van SIKB (www.sikb.nl), waar de documentatie voor deze waardering is te vinden onder 'Archeologie, KNA 3.1, H3 Inventariserend veldonderzoek, Waarderen (VS07)'.

<i>Beleving</i>		opmerkingen
schoonheid	nvt	
herinneringswaarde	nvt	
<i>Fysieke kwaliteit</i>		opmerkingen
gaafheid	1	De sporen die zijn aangetroffen betreffen slechts de funderingsuitbraaksleuven van latere bouw- en uitbreidingsfasen van de State. De oorspronkelijke muren en funderingen zijn verdwenen.

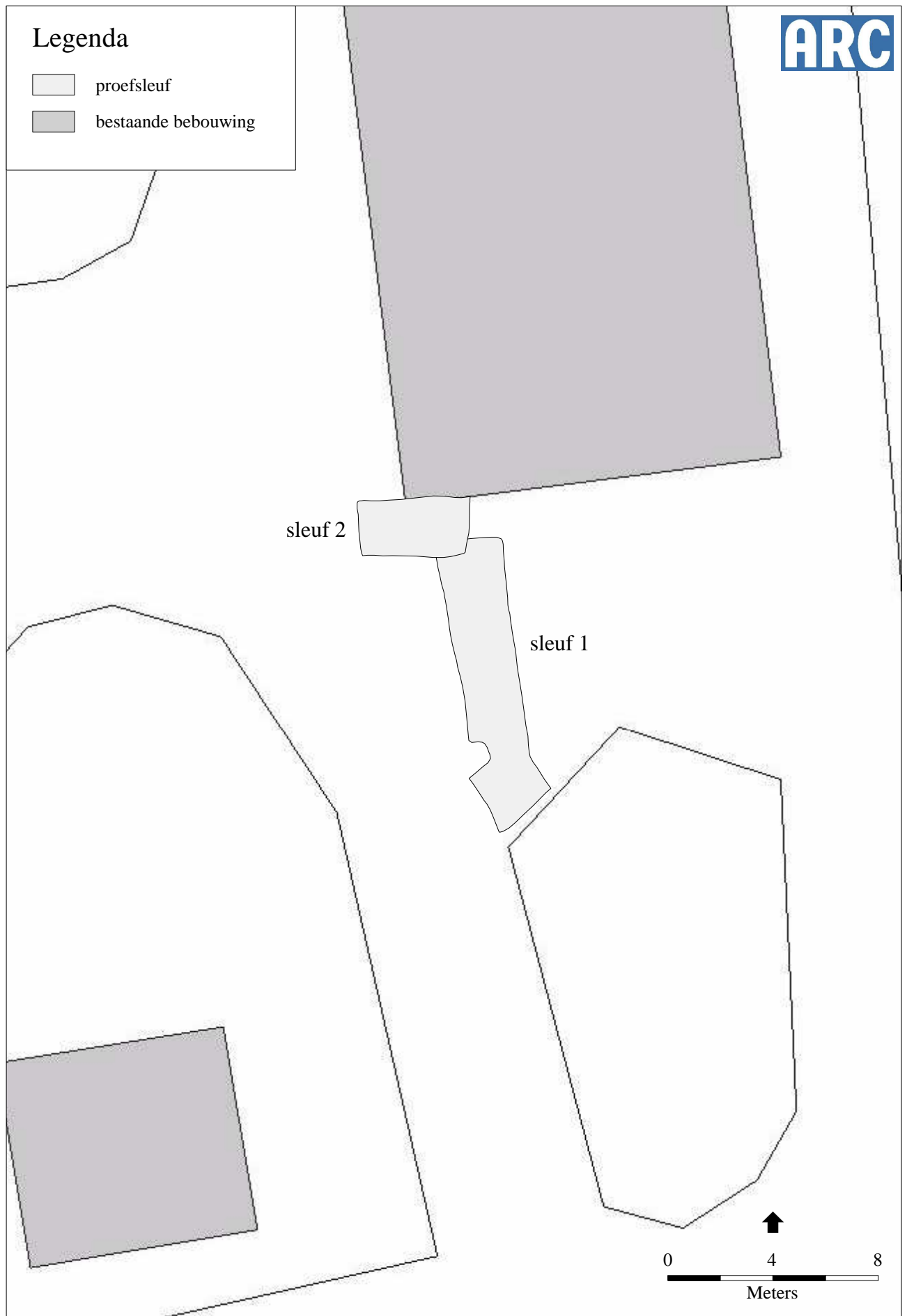
conservering	1	De muren en funderingen van de oorspronkelijke State en de daarop volgende verschillende bouw- en uitbreidingsfasen zijn niet meer aanwezig.
aardewerk		
verbrand bot		
onverbrand bot		
botanie		
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>	score	opmerkingen
zeldzaamheid	1	Tijdens het onderzoek zijn slechts funderingsuitbraaksleuven van bouw- en uitbreidingsfasen uit de 18e en 19e eeuw aangetroffen. Deze resten zijn niet zeldzaam, en zelfs terug te vinden op kadastrale kaarten en bouwtekeningen.
informatiewaarde	1	Tijdens het onderzoek zijn geen resten van de oorspronkelijke State terug gevonden. De resten die terug zijn gevonden betreffen funderingsuitbraaksleuven van latere fasen uit de 18e en 19e eeuw.
ensemblewaarde	1	Het onderzoek was niet gericht op het onderzoek van de State als monument, maar slechts op de aanwezigheid van resten waarmee de oudere en oorspronkelijke begrenzing van de State aangetoond zouden kunnen worden. Daarom zullen de resultaten niet vergeleken hoeven te worden met andere monumenten uit deze regio.
representativiteit	nvt	

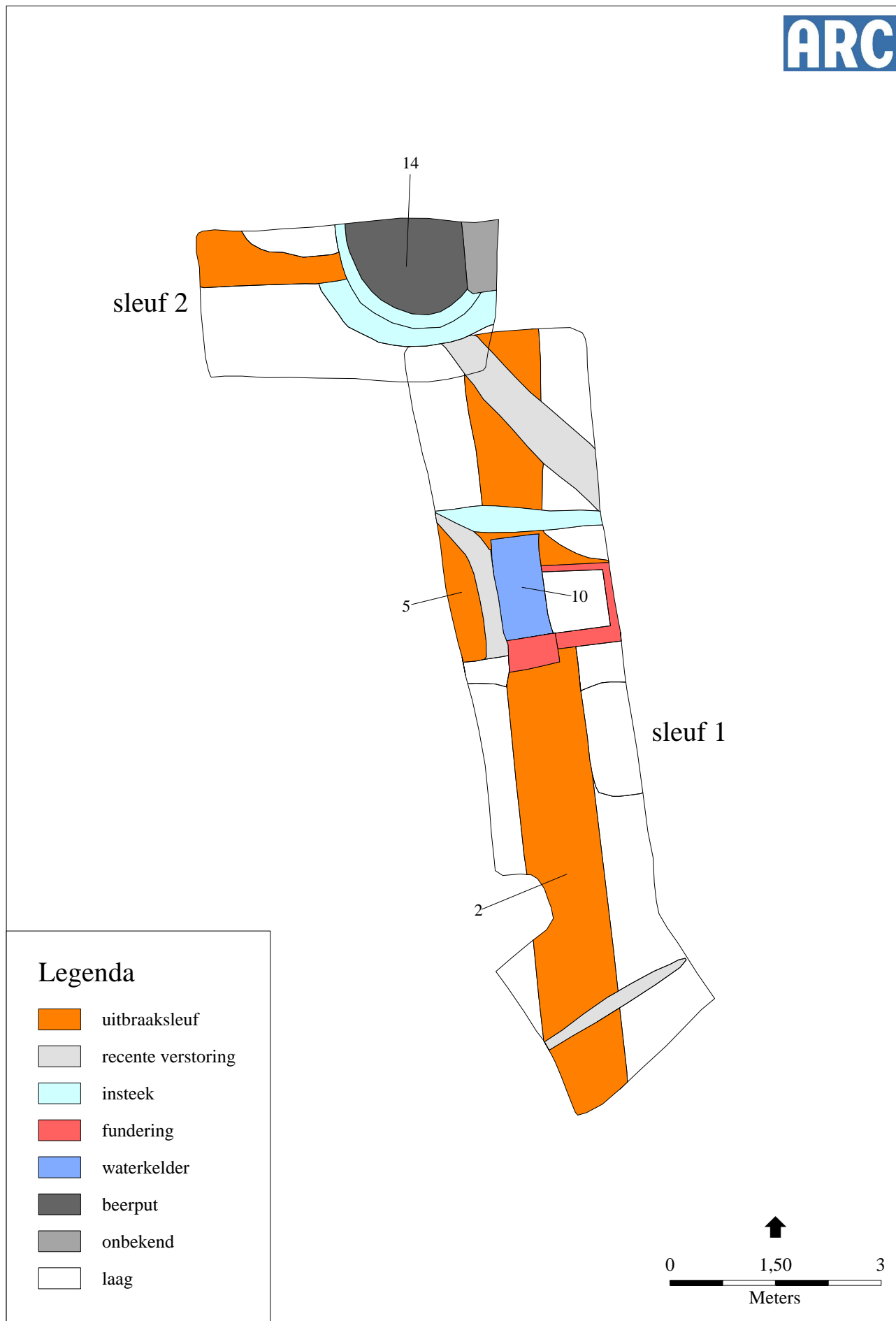
5 Samenvatting

Tijdens het proefsleuvenonderzoek op het landgoed Vijversburg zijn twee proefsleuven aangelegd. Doel van het onderzoek was het vaststellen van de begrenzing van de verschillende bouw- en uitbreidingsfasen. In de proefsleuven zijn funderingsuitbraaksleuven waargenomen. Doordat er beperkte ruimte was om de proef-

sleuven aan te leggen, was het niet mogelijk om de exacte begrenzingen vast te stellen. Een derde (geplande) proefsleuf is in overleg met de beheerder van het terrein niet aangelegd, in verband met eventuele beschadigingen van een monumentale boom. In de proefsleuven die zijn aangelegd zijn twee verschillende fasen onderscheiden. Eén funderingsuitbraaksleuf behoort vermoedelijk bij de bouwphase van 1721 en een andere uitbraaksleuf hoort vermoedelijk bij de uitbreidingsfase van 1862. In de proefsleuven zijn tevens een gemetselde waterkelder en een gemetselde beerput aangetroffen. De datering ervan is vermoedelijk ook 1862. In de proefsleuven is een klein aantal vondsten gedaan. Het betreft een duit uit 1690 en drie fragmenten van aardewerk dat dateert uit de periode van de 17e tot en met de 19e eeuw.

Afbeelding 4 Overzicht van de aangelegde proefsleuven en de huidige State. Kaart: B. Schomaker.

Afbeelding 5 Overzicht van de aangelegde proefsleuven en de daarin aangetroffen sporen. Kaart: B. Schomaker.

Bijlage 1 Waarderingscriteria conform KNA 3.1

<i>Beleving</i>		opmerkingen
schoonheid	–	zichtbaarheid vanaf het maaiveld als landschapselement; vorm en structuur; relatie met omgeving
herinneringswaarde	–	verbondenheid met feitelijk historische gebeurtenis; associatie met toegeschreven kwaliteit of betekenis
<i>Fysieke kwaliteit</i>		opmerkingen
gaafheid	1/2/3	aanwezigheid sporen; gaafheid sporen; ruimtelijke gaafheid; stratigrafie intact; mobilia in situ; ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling; ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen; aanwezigheid antropogeen biochemisch residu; stabiliteit van de natuurlijke omgeving
conservering	1/2/3	conservering artefacten (metaal/overig) conservering organisch materiaal
<i>Inhoudelijke kwaliteit</i>		opmerkingen
zeldzaamheid	1/2/3	het aantal vergelijkbare monumenten (monumenttypen) van goede kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld;
informatiewaarde	1/2/3	idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart opgraving/onderzoek van vergelijkbare monumenten binnen dezelfde archeoregio (minder/meer dan 5 jaar geleden; volledig/partieel); recent en systematisch onderzoek in de betreffende archeoregio; recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeologische periode; passen binnen vastgesteld onderzoeksprogramma van universitair instituut, ROB of anderen
ensemblewaarde	1/2/3	synchrone context: voorkomen van monumenten uit dezelfde periode binnen de micro-regio; diachrone context: voorkomen van monumenten uit openvolgende perioden binnen de micro-regio; landschappelijke context: fysisch- en historisch-geografische gaafheid van het contemporaine landschap; aanwezigheid van contemporaine organische sedimenten in de directe omgeving
representativiteit	–	kenmerken voor een bepaald gebied en/of periode; het aantal vergelijkbare monumenten van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd; idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart